

35 år efter Murens fald kan man stadig finde spor af DDR i Berlin

Gentrificering er en uundgåelig del af de fleste europæiske storbyer. Også Berlin. Men hvis man kigger godt efter, kan man stadig finde rester af DDR-tidens æstetik rundt omkring i byens sprækker.

jens malling
tekst og foto, berlin

Brune kakler over betonfacader. Irrede kontrafejer af faldne antifascister. Døre og paneler holdt i mørkt træ og et gedigent 1970'er-udtryk. Spor fra DDR-tiden dukker stadig op i gadebilledet i Østberlin. De fortæller om de fire årtier, da denne del af byen var hovedstad i bonde- og arbejderstaten.

Denne slags aftryk i byrummet vidner om, at kælen for arkitektoniske detaljer og elegant formgivning gik hånd i hånd med forsøget på at opbygge socialismen. De bekræfter, at det designudtryk, som ledsager de seneste årtiers voldsomme gentrificering, endnu ikke har sejret fuldstændig. Hvor højt udformningen af det offentlige rum blev prioriteret i DDR, giver bestemmelsen, der pålagde de statslige byggeselskaber at anvende omkring to procent af budgettet til arkitekturbunden kunst, et fingerpeg om.

De ressourcekrævende værker beskæftigede et hav af skulptører, mosaikmagere, formgivere og arkitekter. I dag udgør resultaterne af deres skaberevne en vigtig, men ikke synderlig værdsat, del af Tysklands kulturarv. Meget af den er forsvundet siden genforeningen i 1990. Ikke sjældent bliver raffinerede arkitektoniske detaljer afmonteret eller overdækket, og bygninger med udsmykning fra DDR-tiden bliver ændret til ukendelighed eller revet ned.

Det sker på trods af, at de færreste fagfolk sætter spørgsmålstegn ved deres kulturelle og historiske betydning. Og selv om beboere ofte ønsker at beholde og bevare 'deres' type kunst og designudtryk i det offentlige rum. Formsproget fra dengang er nemlig identitetsskabende for mange lokale, ifølge fonden Wüstenrot, som beskæftiger sig med denne del af arven efter DDR.

Mur som kunstværk

Blandt nogle boligblokke i nærheden af u-bahnhof Vinetastraße deler en henvend 90 meter lang mur gårdens rum og markerer samtidig en højdeforskel i skellet mellem to grunde. Murværket fremstår ved første øjekast bare revnet og porøst. Mossen vokser tæt. Vedbend slynger sig hen ad betonen.

Et grundigere kig bag buskene af brændenælder afslører dog, at de enkelte cirka 50 gange 50 centimeter store klodser, som muren består af, er støbt på et utal forskellige måder. Skarpe diagonale rid, harmoniske rundinger og indtænkte huller mellem elementerne giver indtryk af lethed. Lys og skygge spiller over fordybninger og fremspring.

Af rumdeleren i baggården opstår en abstrakt skulptur. Som et nik til kubisterne, der mente at netop de diagonale linjeføringer i maleri, arkitektur og brugskunst kunne bringe den inderste sandhed om en genstand frem.

Sol, måne og fredsduer

Ned ad gader, over pladser. Udforskningen af DDR-æstetikken fortsætter. I et forhenværende hotel, hvor den tidligere Østbloks toppolitikere tjekkede ind, når de besøgte DDR, slår en fisk med halen som en del af glasmosaikken i trappeopgangen.

Nede ved perronen minder oprindelige skilte, holdt i Østtysklands mest udbredte font Maxima, passagerer om, at de er nået til u-bahnhof Rosa-Luxemburg-Platz. Med løs hånd dryssede byggearbejdere stjerner ned i betonpladerne, der udgør indgangspartiet til en af blokkene i slutningen af Trelleborger Straße. Og nogle gader derfra pryder to mosaikker terrassen foran en børnehave. En med solen som hovedmotiv. En anden med månen.

»Derfor hedder vores børnehave også Sonne und Mond,« fortæller en pædagog.

Noget af den arkitekturbundne udsmykning fremstår abstrakt og apolitisk. Andre værker er figurative og har tydelige budskaber. Som nu fredsduerne over indgangen til hotellet, der blandt sine gæster talte statsmænd fra socialistiske broderstater som Fidel Castro, Leonid Bresjnev og Josip Titos kaliber.

Den tjekkiske frihedskæmper

Under høje fyrretræer i en park i kvarteret omkring Rathaus Pankow kommer et særlig vellykket monument til syne. Det stammer egentlig fra et andet Warszawapagtland men viser kontinuiteten i designudtrykket i den tidligere Østblok. Mindesmærket ærer den kommunistiske frihedskæmper Julius Fucik, som nazisterne anholdt i Prag og henrettede i 1944. Tjekkoslovakiet skænkede skulpturen med hans portræt som en gave til DDR i 1973.

Betonsoklernes rene linjer og bare flader danner en virkningsfuld kontrast til ansigtets naturtro gengivelse i bronze. Dette greb er langt fra ukendt, når det gælder om at portrættere kommunistiske helte i Østblokkens monumentale kunst. Tårer siver fra Fuciks irrede ansigt og farver cementen under hagen turkis.

Lys betonbrutalisme

Gennem parken og ovre på den anden side af det boligområde, som det østtyske styre opførte til den unge republiks kunstnere, forfattere og videnskabsfolk i 1950'erne, leder en afstikker ind bag Tschaiowskistraße. Sidevejen med husnumrene 45-51 åbenbarer et rum i byen, der må få enhver med blot en smule interesse for byggekunst til at lade kæben falde.

Som en del af DDR's tidligere ambassadekvarter flankerer fire halvstore bygninger en lille plads. Betonbrutalisme til alle sider.

Stilarten fremkalder her på underfundig vis en stemning af noget lyst, vægtløst og fremskridtsvenligt. I bedste 1970'er-manér træder mønstre af cirkler frem på paneler langs facaderne.

Hele det arkitektoniske ensemble synes at gløde let med en aura af optimisme og imødekommenhed. Troen på mennesket og menneskelig stræben trænger igennem overalt. Her vokser funktionalismen og traditionerne fra Bauhaus videre til en fuldendt form for socialistisk senmodernisme.

Flere steder fører brede trapper ned i den frodige park. Og det er nemt at forestille sig, hvordan datidens diplomater og ambassadører har taget en spadsergang i deres brune jakkesæt og diskuteret den seneste udvikling i den kolde krig.

Mosaikkunst i forfald

På en af pladsens sider har flere årtiers vanrøgt forvandlet en af de daværende ambassader til en ruin.

Bag hegnet til Iraks tidligere repræsentation i Østberlin – tegnet af den fremtrædende DDR-arkitekt Horst Bauer – vokser bregner og ukrudt vildt. Møre krydsfinerplader dækker vinduerne. Karakteristiske dekorationsvægge af keramiksten pryder ydersiderne.

De stammer fra den anerkendte østtyske pottemager Hedwig Bollhagens værksted og fremstår nogenlunde intakte. Kun enkelte steder har vandaler overmalet eller slået dem i stykker.

Indenfor skal øjnene lige vænne sig til mørket. Så møder de graffiti og tegn på hærværk overalt. Smadret glas. Snavs og skrald. Små fliser fra de sirligt udførte mosaikker i opgangen drysser ned på trappetrinene.

Forfaldet til trods står ambassadens dimensioner, udsmykning, høje byggekunst og de dermed forbundne ressourcer som en manifestation af de varme følelser, der herskede mellem Irak og DDR, inden Østblokken faldt fra hinanden. Bygningens sørgelige forfatning formår ikke at skjule den formidable kvalitet, som anlægget omkring pladsen besidder i sin helhed.

Når man finder sporene i gadebilledet fra DDR-tiden, forstår man i hvor høj grad arkitekturbunden kunst, formgivning og markante detaljer i det offentlige rum bliver påvirket af den bagvedliggende ideologi.

Den indsigt skærper samtidig opmærksomheden for designudtrykket i nutidens neoliberale by. Blandt boligspekulanterens glatpolerede investeringsobjekter, stimer af SUV-biler og løsslupne markeds kræfter, hviskes sporene fra tiden med reelt eksisterende socialisme langsomt ud.

Som håndgribelige udtryk for, at en ideologi fortrænger en anden.